

z domácí půdy a bude užívat „protestantských argumentů proti římským katolíkům“ a naopak. Naši povinnosti je proti tomu být hlasateli pravoslavné víry. A budeme-li podle naší víry i žít, nejlépe tak budeme svědčit o pravdě pravoslavi.

Na závěr chceme velice poděkovat *THE INSTITUTE OF SAINT JOHN THEOLOGIAN FOR EASTERN CHRISTIAN STUDIES* a bohuznámé dávkyni, díky pomoci kterých toto dvojčíslo vychází.

P.M.

O pokoře Dórotheos z Gazy¹

Jeden ze starců řekl: „*Potřebujeme hlavně pokoru. Ať nám lidé říkají cokoli, vždycky musíme být schopni říci: Odpusť. Pokora totiž dokáže překazit všechny úklady našeho Nepřítele a Odpůrce.*“²

Zamysleme se, jaký je asi smysl tohoto výroku. Proč ten stařec říká: „Potřebujeme hlavně pokoru“, a ne radši „Potřebujeme hlavně zdrženlivost“? Vždyť sám Apoštol praví: „Zápasník musí být ve všem zdrženlivý“³. Anebo proč stařec neříká: „Potřebujeme hlavně bázeň před Bohem“? Vždyť Písmo praví: „Počátek moudrosti je bázeň před Hospodinem“⁴, nebo jinde: „Bázeň před Hospodinem odvádí člověka od zlého“⁵. A proč stařec neříká: „Musíme hlavně rozdávat almužny a mít víru“? Vždyť je přece psáno: „Almužnami a skutky víry se zahlazují hříchy“⁶. I Apoštol říká: „Bez víry není možné zalíbit se Bohu“⁷.

Pokud je tedy nemožné líbit se Bohu bez víry a jestliže se hříchy zahlazují právě almužnami a vírou, pokud bázeň před Hospodinem odvádí člověka od zlého a bázeň před Hospodinem je počátkem moudrosti a když také každý zápasník má být ve všem zdrženlivý, jak to, že náš stařec říká, že *potřebujeme hlavně pokoru*, a nechává stranou všechno ostatní, i když je to tak důležité?

Stařec nám chce ukázat, že ani bázeň před Bohem ani ochotu rozdávat almužny, víru, zdrženlivost, ani jakoukoliv jinou ctnost nemůžeme získat bez pokory. A proto říká: „*Potřebujeme hlavně pokoru. Ať nám lidé říkají cokoli,*

¹ Svatý Dórotheos, zakladatel a představený koinobitního kláštera poblíž Gazy v Palestině, jeden z velkých teoretiků spirituality pouštního monasticismu, zemřel asi 560/80. Kromě sedmnácti *Naučení užitečných pro duši* (Διδασκαλία ψυχωφελῆς διάφοροι) se nám od něho dochovalo několik menších útvarů (dopisy, výroky – apofthegmata). Jeho *Naučení* jsou velmi oblíbenou a vydávanou četbou křesťanů na Východě. Předlohou pro náš překlad je řecký text edice L. Regnaulta a J. de Prévilla Dorothee de Gaza, *Oeuvres spirituelles*, SC 92, Paris 1963. Vydání kompletního českého překladu Dórotheových *Naučení* chystá Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Praze (edice Pietas Benedictina) na období 2001/2002.

Překlady citací z bible byly pořízeny *ad hoc* z řečtiny, číslování kapitol a versetů u starozákonních knih je podle Septuaginty (LXX).

² Abba Izajáš, *Promluva 3* – PG 40, 1108C

³ 1K 9,25

⁴ Ž 110,10

⁵ Př 15,27a

⁶ Př 15,27a

⁷ Žd 11,6

vždycky musíme být schopni říci: *Odpust' Pokora totiž dokáže překazit všechny úklady našeho Nepřítele a Odpůrce.*"

A tak už vidíte, bratři, jak velká je síla pokory. Vidíte, jak účinné je to slůvko „odpust“.

Ale proč se tu o ďáblu mluví nejenom jako o *Nepříteli*, ale také jako o *Odpůrci*? *Nepřítel* se mu říká proto, že nenávidí dobro a z nenávisti vymýšlí úklady proti lidem. A *Odpůrce* je proto, že se snaží každému dobrému jednání odporovat. Například když se člověk chce modlit, on nám odporuje a překáží tak, že nám podsouvá zlé myšlenky, zasévá roztržitost a vnitřní ochromenost⁸. Někdo by chtěl dát almužnu – a on zase překáží hrabivostí a lakotou. Nebo by člověk chtěl bdít, ale on nám překáží leností a nedbalostí. A takhle se nám postaví na odpor vždycky, když chceme dělat nějakou dobrou věc, a proto se nazývá nejen *Nepřítel*, ale i *Odpůrce*. A právě *pokora dokáže překazit všechny úklady tohoto našeho Nepřítele a Odpůrce*.

Pokora je opravdu velká věc! Také všichni svatí šli právě po cestě pokory, ale putování si díky své usilovné námaze urychlili, jak je psáno: „Pohled' na moji pokořenost a na mé namáhání, a odpust' mi všechny mé hříchy“⁹. K cíli nás ale může přivést dokonce i pokora sama, jak říkával stařec abba Jan¹⁰, jenomže pomaleji. A tak se i my snažme být trochu pokorní, a zachráníme se! I když třeba pro svou slabost nejsme schopni velké námahy, snažme se aspoň být pokorní. A věřím v Boží milosrdenství, že pro to málo, co uděláme s pokorou, se i my dostaneme tam, kde jsou svatí, kteří se v Boží službě tolik napracovali. Ano, jsme slabí a nejsme schopni velké námahy, ale copak nedokážeme být pokorní?

Bratři, ten, kdo v sobě má pokoru, je šťastný člověk. Pokora je velká věc!

Pěkně popsal jeden svatý muž člověka, který má pravou pokoru: „*Pokora se sama nehněvá ani nikoho k hněvu nedráždí*“¹¹. Snad by se nám zdálo, že se tu spojuje něco, co spolu nesouvisí: pokora přece stojí v jasném protikladu vůči domýšlivosti, a právě před ní člověka ochraňuje. Hněv ale na člověka přichází kvůli jiným věcem, kvůli majetku nebo kvůli nespokojenosti s jídlem – a proč se tedy praví, že *pokora se sama nehněvá ani nikoho k hněvu nedráždí*?

Jak už jsme řekli, pokora je velká věc, a má dokonce moc přitáhnout do duše milost Boží. A právě Boží milost, když vstoupí do duše, poskytuje jí

⁸ ἄκρησία, jedna z osmi základních *zlých myšlenek* (λογισμοί) podle Euagriovy typologie (Euagrios, *Praktikos 12*). Podrobněji viz příslušné heslo (ἀκρησία) u: P. Miquel, *Lexique du désert*, Abbaye de Bellefontaine 1986.

⁹ Ž 24, 18

¹⁰ Abba Jan Prorok, učitel Dórotheův († asi 530); viz dopis adresovaný Dórotheovi (PG 88, 1816A)

¹¹ *Slova starců* (Verba seniorum) – PL 73, 1037A

ochranu před těmi dvěma jinými těžkými vášněmi. Co už totiž může být horší, než hněvat se sám nebo dráždit k hněvu svého bližního? Jak řekl Euagrios: „Mnich se za žádných okolností nesmí hněvat“¹². A opravdu, pokud takového člověka, který se začne hněvat, rychle neochrání pokora, krůček po krůčku přijde do stavu, v jakém se nacházejí démoni – bude sám nepokojný a druhým bude nepokoj působit.

Proto se tedy praví: „*Pokora se sama nehněvá ani nikoho k hněvu nedráždí*“.

Ale co to vlastně říkám? Že pokora poskytuje duši ochranu před těmi dvěma vášněmi? Nejen před těmi dvěma, ale před každou vášní, před každým pokušením poskytuje pokora naší duši ochranu!

Když svatý Antónios viděl, jak má ďábel na člověka polícené všechny své pasti, a povzdechl si k Bohu: „Kdo je dokáže překonat?“, co mu na to odpověděl Bůh? „Pokora je překonání!“. A jaká podivuhodná slova Bůh ještě dodal? „A ani se jí nedotknou!“¹³

Příteli, vidíš tu sílu, vidíš milost, jakou má v sobě tahle ctnost? Skutečně, nic není mocnější než pokora, ji nic nepřemůže. Když se pokornému člověku přihodí něco nepřijemného, hned jde do sebe, hned sám sebe obviňuje, že si za to může sám. Nikomu nic nevyčítá, nesvaluje vinu na druhé, a tak to vždycky překoná – s naprostým vnitřním klidem, aniž by zažíval nějaký nepokoj nebo sklíčenost.

Proto se praví: „*ani se nehněvá, ani nikoho k hněvu nedráždí*“, a proto také svatý stařec pěkně řekl: „*Potřebujeme hlavně pokoru*“.

Existují dva stupně pokory, stejně jako jsou dva stupně pýchy. Ta první pýcha spočívá v tom, že pohrdáš svým bratrem, že ho podceňuješ a chováš se k němu, jako by on vůbec nic neznamenal, a o sobě si myslíš, že stojíš vysoko nad ním. Pokud se rychle nevzpamatuješ a nezpracuješ na sobě, krůček po krůčku zabředneš i do té druhé pýchy – začneš se vyvyšovat i vůči samotnému Bohu, a své úspěchy budeš připisovat přímo sobě, nikoli Bohu.

Je to tak, moji bratři. Znal jsem kdysi jednoho, který dospěl až do tohoto ubohého stavu. Nejdřív mával rukou nad každým bratrem, který se mu snažil něco povídat, a říkal: „Copak to je nějaká autorita? Uznávám jenom Zósimu“¹⁴

¹² Euagrios Pontský, první mnich s velkým klasickým vzděláním, významný teoretik pouštního monasticismu († 399). Toto apofthegma nenacházíme pod Euagriovým jménem, nýbrž pod jménem Makariovým (Συναγωγή τῶν θεοφθόγγων ῥημάτων... II, 35, s. 112, ed. Paulos Euergetinos, Konstantinópolis 1861), patrně z důvodu posmrtného odsouzení Euagria jakožto órigenisty (r. 553). Dórotheos toto místo znovu cituje na začátku svého osmého *Naučení*.

¹³ *Apofthegmata, Antónios 7* – PG 65, 77AB; *Slova starců* – PL 73, 785BC.

¹⁴ Zósimas, palestinský mnich, Dórotheův vrstevník a přítel.

a jeho žáky!“ Potom začal zlehčovat i Zósimu a jeho žáky a říkal: „Nikdo, jenom Makarios¹⁵!“ Po krátkém čase začal říkat: „Kdo je to Makarios? Uznávám jen Basileia a Grégoria¹⁶!“ Zanedlouho začal zlehčovat i je: „Kdo je to Basileios a Grégorios? Uznávám jen Petra a Pavla.“ Povídám mu: „Časem budeš určitě pohrdat i Petrem a Pavlem, bratře.“ A věřte mi, že brzy začal říkat: „Kdo je to Petr a Pavel? Uznávám jen svatou Trojici!“ Nakonec se začal vyvyšovat i vůči samotnému Bohu, a zešílel.

Proto musíme, moji bratři, bojovat hned proti té první pýše, abychom časem neupadli do pýchy nejvyšší!

Pýcha se dá rozdělit také na světskou a mnišskou. Světská pýcha spočívá v tom, že se vyvyšuješ vůči svému bratrovci, protože jsi bohatší nebo krásnější než on, protože máš lepší oblečení nebo že jsi urozenější. Když tedy vidíme, že jsme domýšliví v těchto věcech nebo třeba i kvůli tomu, že náš klášter je větší nebo bohatší, nebo že máme hodně bratří, musíme si uvědomit, že pořád ještě vězíme v té pýše světské.

Člověk může být domýšlivý také kvůli přirozeným darům. Někdo se například chlubí, že má krásný hlas a že pěkně zpívá, nebo že je šikovný a svou práci nebo službu vykonává jak se patří. To jsou jistě důvody slušnější než ty, o kterých jsme mluvili předtím, ale pořád ještě patří do oblasti světské pýchy.

Mnišská pýcha spočívá v tom, že jsi domýšlivý na základě svého bdění, svých postů, zbožnosti, zachování pravidel mnišského života, své horlivosti. Dokonce i o pokoru někteří usilují, aby je druzí oslavovali. Tohle tedy patří do oblasti mnišské pýchy. A pokud už musíme být pyšní, je lepší pyšnit se mnišským životem než světskými věcmi.

Řekli jsme si tedy, v čem spočívá první a v čem druhý stupeň pýchy. Dále jsme si řekli, co je to pýcha světská a co mnišská. Teď si ukážeme, jak vypadají dva stupně pokory.

První stupeň pokory spočívá v tom, že svého bratra považuješ za rozumnějšího než jsi sám, že jsi přesvědčen, že bratři tě ve všem převyšují, prostě, jak pravil jeden světec, „že jsi nejmenší ze všech“¹⁷.

Druhý stupeň pokory spočívá v tom, že člověk všechny své úspěchy připisuje Bohu, a právě tohle je ta dokonalá pokora světců. Vzniká v duši přirozeně tím, že člověk plní přikázání. Když stromy nesou bohatou úrodu, samy plody ohýbají větve a stahují je dolů. Ale větev, která žádné ovoce nenese, se vypíná do výšky a roste přímo směrem nahoru. Dokonce některé druhy stro-

¹⁵ Makarios Egyptský (též Starší, Veliký), významná postava egyptského monasticismu († asi 390).

¹⁶ Basileios Veliký († 379), Grégorios z Nazianzu († asi 390).

¹⁷ Slova starců – PL 73, 967C. Srov. *Apothegmata, Sisóés* 13 – PG 65, 396B

mů, když jejich větve rostou do výšky, ovoce ani nenesou. Když však člověk vezme kámen a zavěsí jej na takovou větev, a tím ji stáhne dolů, plody se na ní objeví¹⁸. A tak je to i s duší: když se pokořuje, přináší plody, a čím víc plodů přináší, tím je pokornější. Vždyť i svatí, čím více se přibližují k Bohu, tím víc vidí, jak jsou sami hříšní.

Vzpomínám si, že jsme si jednou povídali o pokoře. Byl u toho také jeden vážený muž z Gazy a když slyšel, jak říkáme právě tohle – že čím víc se člověk přibližuje k Bohu, tím víc vidí, jak je sám hříšný, divil se a ptal se: „Jak je to možné?“ Nechápal to a dožadoval se vysvětlení. Povídám mu: „Vážený pane, pověz mi, jaké myslíš, že máš postavení ve svém městě?“ On mi řekl: „Jsem významná osobnost, nejváženější v celé obci.“ Já na to: „A když půjdeš do Kaisareie, jak tam na tom budeš?“ On řekl: „Budu mít nižší postavení než tamní významní muži.“ Já na to: „A když půjdeš do Antiochie, jak na tom budeš tam?“ Řekl mi: „Budu si připadat jako nějaký venkovan.“ Povídám mu: „A když půjdeš do Konstantinopole k císařskému dvoru, jak tam se budeš cítit?“ On mi řekl: „Budu si připadat jako úplný ubožák!“ Tehdy jsem mu řekl: „Přesně tak je to se svatými: čím více se přibližují k Bohu, tím víc vidí, jak jsou sami hříšní.“

Přece Abrahám, když spatřil Pána, říkal o sobě, že je „hlína a popel“¹⁹. Izajáš zase říkal: „Jaký já jsem ubožák a nečistý člověk!“²⁰ Podobně i Daniel ve lví jámě, když přišel Abakuk s jídlem a říkal mu: „Vezmi si to jídlo, které ti posílá Bůh.“ Co na to Daniel řekl? „To Bůh si na mne vzpomněl!“ Vidíš, jak velkou pokoru měl v srdci, když byl přece v jámě mezi lvy, a ti mu neublížili, a to ne jednou, ale dokonce dvakrát²¹! A po tom všem se zase podivil a říkal: „To Bůh si na mne vzpomněl!“

Vidíte tu pokoru u svatých mužů, jak oni uvažují ve svém srdci? Dokonce i když je posílal Bůh, aby pomáhali lidem, z pokory se zdráhali takový úkol přijmout, protože se chtěli vyhnout slávě. Člověk oblečený do hedvábí, když po něm někdo hodí špinavý hadr, uhne, aby se jeho drahý oděv nezašpinil. Stejně tak se i lidé oblečení do ctností vyhýbají lidské chvále, aby je nepošpinila. A naopak ti, kdo o slávu stojí, se podobají nahému člověku, který se pořád shání aspoň po nějakém hadříku nebo po něčem podobném, jen aby mohl zakrýt svou nahotu. Stejně tak i ten, kdo je nahý pokud jde o ctnosti, usiluje o slávu u lidí.

Proto tedy svatí muži, i když je posílal Bůh, aby pomáhali druhým, z pokory se zdráhali to přijmout. Mojžíš říkal: „Prosím tě, vyber si někoho jiného, oprav-

¹⁸ Podle starých autorů se to týká citrusů, srov. např. Jan Klimax – PG 88, 1000A.

¹⁹ Gen 18,27

²⁰ Iz 6,5

²¹ Dan 6 a 14 (deuterokanonické vyprávění *Běl a drak*)

du schopného, já přece zadržávám a koktám.“²² Jeremijáš zase říkal: „Já jsem moc mladý!“²³

A každý svatý bez výjimky si tuhle pokoru získal právě tím, že plnil příkázání, jak jsme o tom už předtím mluvili.

Ale co to pokora přesně je nebo jak vlastně v duši vzniká, to nikdo nedokáže slovy vysvětlit – člověk se o pokoře může poučit jedině zkušeností, protože ze slov se jí naučit nelze.

Jednou hovořil abba Zósimas o pokoře. Byl u toho nějaký sofista²⁴ a když slyšel, co říká, chtěl tomu přijít na kloub, a ptal se ho: „Pověz mi, jak to myslíš, když se považuješ za hříšníka? Copak nevíš, že jsi svatý, nevíš, že v sobě máš ctnosti? Přece musíš sám vidět, jak plníš příkázání! Jak si přitom můžeš myslet, že jsi hříšný?“ Stařec nebyl schopen dát mu odpověď, a jenom říkal: „Nevím, jak ti to mám říct, ale myslím si to.“ Sofista mu ale pořád oponoval a chtěl vědět, jak to tedy je. A stařec, protože nevěděl, jak mu to má vysvětlit, začal ve své svaté prostotě říkat: „Neplet' mne, já si to pořád takhle myslím!“ Když jsem já viděl, jak je stařec zmatený a neví, jak by odpověděl, povídám: „Není to náhodou podobné jako se sofistickou nebo medicínou? Když se někdo řádně učí a pak ve svém oboru pracuje, postupně – právě tou činností – získává jakožto lékař nebo sofista určitou zručnost, a neumí říct nebo nějak vysvětlit, jak k ní přesně přišel. Jeho duše ji nasála postupně, jak jsem řekl, a nepozorovaně, prací v tom daném oboru. Totéž můžeme vidět i v případě pokory: člověk si plněním příkázání osvojí určitý základní postoj pokory, ale nedá se to slovy přesně popsat.“ Jak abba Zósimas tohle uslyšel, zaradoval se, objal mne a povídá: „Ty jsi na to přišel, takhle to je!“ I náš sofista se s tím vysvětlením spokojil.

Koneckonců, i sami dávní starci nám zanechali leckteré výroky, které nám tuhle pokoru pomáhají pochopit. Ale jak je to s tím samotným vnitřním postojem, který vzniká v duši, to se nikomu popsat nepodařilo. Vždyť abba Agathón, když už se chystal umřít a jeho bratři mu řekli: „I ty se bojíš, Otče?“, odpověděl: „Pořád jsem se ze všech sil snažil, abych zachovával příkázání, ale jsem jen člověk. Jak můžu vědět, že se mé jednání Bohu líbilo? Jinak přece soudí Bůh, a jinak lidé!“²⁵ Ano, ten abba nám pootevřel oči, pomohl nám tak pokoru pochopit a ukázal nám cestu, jak jí dosáhnout. Ale jak už jsem řekl vícekrát: co to vlastně je nebo jak v duši vzniká, to se ještě nikomu popsat nepovedlo. A nikdo jí nemůže dosáhnout jenom podle nějakého slovního ná-

²² Ex 4,10.13

²³ Jer 1,6

²⁴ ř. σοφίστης, v tomto kontextu učitel rétoriky a filosofie.

²⁵ *Apothegmata, Agathón 29* – PG 65, 117B

vodu. Jedině jednání duši uschopňuje, aby si pokoru osvojila. Co pokoru do duše přivádí, to řekli už Otcové. V Knize starců²⁶ se píše, že se nějaký bratr zeptal jednoho starce: „Co je to pokora?“ A stařec odpověděl: „*Pokora je velké a božské dílo! Cesta k pokoře, to jsou tělesné námahy, které konáme uvědoměle*²⁷, pak to, že člověk považuje sám sebe za nejmenšího ze všech lidí, a to, že se stále modlíme k Bohu.“ Toto je cesta k pokoře, ale pokora sama, to je něco božského a neuchopitelného.

Proč ale ten stařec říká, že zrovna *tělesné námahy* přivádějí duši k pokoře? V jakém smyslu mohou být *tělesné námahy* ctností duše?

Být *nejmenším ze všech lidí* – už jsme přece říkali, že to je v přímém protikladu vůči prvnímu stupni pýchy. Jak by se člověk, který je přesvědčený, že je nejmenší ze všech, mohl považovat za lepšího než je jeho bratr nebo jak by mohl něčím se vychloubat, někomu něco vytýkat nebo někým pohrdat?

Podobně je zřejmé, že *neustálá modlitba* je prostředkem proti druhému stupni pýchy. Je totiž očividné, že pokorný a zbožný člověk ví, že jeho duše nemůže vykonat nic dobrého bez Boží pomoci a ochrany, a tak pořád a bez přestání prosí Boha o smilování. A pokud se něco dobrého vydaří tomu, kdo Boha neustále prosí, hned si uvědomuje, odkud ten úspěch přišel, a už ho ani nenapadne vychloubat se tím nebo to připisovat svým vlastním silám. Naopak všechny své úspěchy připisuje Bohu, jemu vždycky děkuje a jeho pokaždé vyzývá ve strachu, aby nepřišel o tuto Boží pomoc, a aby se tak neprojevila jeho lidská slabost a bezmoc. A tak se takový člověk díky své pokoře modlí a díky své modlitbě je pokorný. A čím víc se mu daří, tím více se pokořuje, a čím víc se pokořuje, dostává se mu větší Boží pomoci, a tak díky pokoře dělá stále větší pokroky.

Proč tedy ale náš stařec říká, že také *tělesné námahy* přivádějí pokoru do duše? Co má tělesná námaha společného s postojem duše?

Vysvětlím vám to. Potom, co duše překročila příkázání a upadla do hříchu, byla ta ubožačka – jak říká svatý Grégorios – vydána na pospas zmatené svévoli a zálibě v rozkoších.²⁸ Zamilovala si věci tělesné, a tak se v jistém smyslu s tělem spojila, ba jakoby se úplně tělem stala, jak je také psáno: „Můj Duch nebude přebývat v těchto lidech, vždyť to jsou jenom těla.“²⁹ A tak ta ubohá duše spolu s tělem trpí a pociťuje na sobě všechno, co tělo dělá. Proto tedy ten náš stařec mohl říci, že i tělesná námaha přivádí člověka k pokoře.

²⁶ *Knihy starců*, ř. Γερωνικόν, různé redakce sbírek vyprávění o starcích a jejich výroky. K danému výroku srov. latinskou sbírku *Slova starců* – PL 73, 967C.

²⁷ ř. ἐν γνώσει „s poznáním“, uvědoměle, tj. s poznáním a úmyslem dosáhnout cíle, ke kterému směřujeme (zde příslušné ctnosti)

²⁸ Grég. Naziánský, *Promluva 39,7* – PG 36, 341C

²⁹ Gen 6,3

Jinak je na tom totiž duše u člověka zdravého, jinak u nemocného, jinak u hladového a jinak u nasyceného. A podobně jiný vnitřní postoj má člověk, který jede na koni, jiný člověk, který jede na oslu, jinak je na tom člověk sedící na trůně, jinak člověk sedící na zemi, jinak člověk dobře oblečený, a jinak otrhanec. Námaha pokořuje tělo; a když se pokořuje tělo, spolu s ním se pokořuje i duše, a tak měl náš stařec pravdu, když řekl, že také tělesná námaha přivádí člověka k pokoře.

Z toho důvodu se také Euagrios, když na něj začalo útočit pokušení rouhačství, zachoval takto: protože byl moudrý a věděl, že rouhání vychází z pýchy, ale že když se pokořuje tělo, pokořuje se spolu s ním i duše, nevročil čtyřicet dní pod střechu, takže z jeho těla – jak říká jeho životopisec – opadávala klíšťata jako z divokého zvířete³⁰. A takhle se soužil, ne aby se potrestal za rouhavé myšlenky, ale kvůli pokoře.

Náš stařec měl tedy pravdu, když řekl, že také tělesné námahy přivádějí člověka k pokoře.

Kéž nám dobrý Bůh udělí milost pokory! Vždyť ona skutečně dokáže od člověka odvrátit i veliká zla a ochraňuje nás před silným pokušením.

přel. Josef Bartoň

³⁰ Srov. Palladios, *Dějiny věnované Lausovi (Historia Lausiaca)* – PG 34, 1194B

Órigenés a filosofie

Ulrich Berner

ÚVOD: RANÉ KŘESŤANSTVÍ A ŘECKÁ FILOSOFIE

Jedna z námitek, které zaznívaly ze strany pohanů na adresu křesťanství, se obracela proti jeho nefilosofickému rázu. Tak byl např. Kelsos, který psal proti křesťanům ve druhém století, toho názoru, že křesťanství postrádá jakéhokoliv racionálního odůvodnění, a je proto pro filosofa nepřijatelné.¹

Tento soud není na první pohled zdaleka tak nepřesvědčivý. Neboť filosofie předpokládá kritickou distanci vůči náboženské tradici. Jako příklad může sloužit argumentace v Platónově *Euthyfrónu*: ospravedlnění určitého morálního rozhodnutí poukazem na mýtus, tj. na určitý prvek náboženské tradice, zde není uznáno za dostatečné a je úlohou racionálního diskursu, aby prozkoumal, co vlastně může platit za „zbožné“. Důkazy boží existence u Platóna (*Zákonny X*) a Aristotela (*Metafysika XII*) jsou pokusy o nový theologický přístup, které spočívají na zaujetí distance k náboženské tradici: vědomě se odhlíží od toho, co o bozích říkali staří.

Naproti tomu křesťanská teologie se rozvíjí právě jako poslušný výklad určité náboženské tradice – Písma Svatého a apoštolské tradice. Jestliže již Nový Zákon (1 P 3,15) obsahuje výzvu, aby křesťané vydávali počet ze své naděje před těmi, kdo se ptají na její důvod, pak to není míněno ve smyslu racionálního odůvodňování. Órigenés každopádně hned na začátku svého spisu *De principiis* konstatuje, že křesťané nepřijali „poznání, které člověka povolává k tomu, aby žil blaženě, odnikud odjinud než ze samotných slov a nauky Kristovy“.² Názor, podle něhož je postoj filosofa, který se dožaduje racionálních důvodů, neslučitelný s postojem křesťana, se tedy nejvíce zdaleka tak nepřesvědčivý.

Jeden z úkolů, které si vytyčili apologeté staré církve, spočíval v tom, tuto námitku vyvrátit a vykázat spojitost mezi křesťanstvím a filosofií. Órigenés není sice prvním, je nicméně jedním z nevlivnějších apologetů, kteří se tohoto úkolu podujali. Pro interpretaci Órigenova přístupu by přirozeně bylo důležité znát jeho „Sitz im Leben“, tedy biografický kontext jeho zájmu o filosofii. Zde však existují navzájem si protirečící tradice. Podle svědectví

¹ Viz Origenes, *Contra Celsum* 1,9; srv. k tomu R. L. Wilken, *The Christians as the Romans saw them*, New Haven – London 1984, s. 77n.; 97n.

² Origenes, *De Principiis* I, Praefatio 1.

ORTHODOX REVUE

časopis pro pravoslavnou theologii

vychází 2x ročně

ISSN 1212-1592

Vydává Orthodoxia - vzdělávací centrum
při pravoslavném katedrálním chrámu sv. Cyrila a Metoděje
Resslova 9a, 120 00 Praha 2;
Ředitel: ThDr. Jaroslav Šuvarský

Adresa redakce: 120 00 Praha 2, Resslova 9a;
tel. 24 91 62 69; e-mail: prague.orthodox@quick.cz

Vybral, sestavil: Pavel Milko
Graf. úprava, návrh obálky: Pavel Milko

Sazba: Orthodoxia - vzdělávací centrum

© Orthodoxia - vzdělávací centrum, Praha 2001

recenzenti: Doc. ThDr. Imrich Belejkaníč, CSc.
Prof. ThDr. Štefan Pružinský, CSc.

Vychází s podporou
THE INSTITUTE OF SAINT JOHN THEOLOGIAN
FOR EASTERN CHRISTIAN STUDIES

vytiskla: TISKÁRNA Kopretina, Hostinné

doporučená cena 97 Kč

Individuální objednávky vyřizuje:
Knihkupectví Oliva
Jilská 7, 110 00 Praha 1, tel. 0606/657544
Otevřeno: po-pá 10-18 hod.
URL: <http://web.quick.cz/knihy-oliva>
E-mail: knihy-oliva@quick.cz

Obsah

Obsah	3
Úvod	5
O pokoře <i>Dórotheos z Gazy</i>	7
Órigenés a filosofie <i>Ulrich Berner</i>	15
Dionysios Areopagités: křesťanské přetvoření antického novoplatonismu <i>Filip Karfík</i>	22
Trojiční theologie Dionysia Areopagity <i>Ysabel de Andia</i>	38
Teológia a technológia <i>Imrich Belejkaníč</i>	65
Človek podľa Božieho obrazu a podoby <i>Ján Zozulák</i>	70
Obráčená perspektiva <i>P. A. Florenskij</i>	93
Dva světy ve staroruském ikonopisectví <i>J. N. Trubeckoj</i>	124
Symbolické texty v pravoslavné církvi <i>Arcibiskup Basile (Krivochéine)</i>	146
Nový život v Kristu: Spása v pravoslavné theologii <i>John Meyendorff</i>	185
Nestvořená milost podle Řehoře Palamy <i>Georgios Mantzaridis</i>	203
Umučení devíti svatých dětí <i>Gruzínská legenda</i>	207
Seznam zkratk	212
K překladům	213